

Biblia w liturgii ordynariatów personalnych dla byłych anglikanów – wybrane problemy teologiczne

Paweł Beyga, dr

Papieski Wydział Teologiczny

we Wrocławiu

 <https://orcid.org/0000-0002-0838-9482>

<https://doi.org/10.18778/8220-942-6.14>

W 2019 roku minęła dekada od opublikowania przez papieża Benedykta XVI konstytucji apostolskiej *Anglicanorum coetibus*. Ten dokument stanowił pozytywną odpowiedź na prośby formułowane przez grupy konserwatywnych wiernych wspólnoty anglikańskiej o możliwość konwersji do Kościoła katolickiego. Jednak obecny emerytowany papież nie tylko stworzył struktury, w których egzystują eksanglikanie, lecz zezwolił także, aby mogli oni w liturgii posługiwać się elementami zaczerpniętymi z ich duchowej ojczyzny, czyli z anglikanizmu. Owocem tego zamysłu Benedykta XVI jest nowy katolicki mszał *Divine Worship: The Missal*, którego wejście w życie miało miejsce w pierwszą niedzielę adwentu 2015 roku. Chociaż pomysł jego stworzenia padł za pontyfikatu Benedykta XVI, to jednak jego promulgowanie dokonało się za pontyfikatu Franciszka. Wreszcie, w 2019 roku, papież Franciszek kanonizował bodaj najbardziej znanego eksanglikanina, czyli Johna Henry’ego Newmana, który przeżył wiele lat wcześniej drogę, po której podążyli w XXI wieku jego duchowi spadkobiercy.

Na ich nową księgę liturgiczną można spoglądać z różnych punktów widzenia. Uzasadnione pytania będą stawiali liturgiści, teologowie zajmujący się ekumenizmem, teologią pastoralną lub duchowością. Jednakże trzeba zapytać o recepcję reformacyjnego hasła *sola Scriptura*, bliskiego przecież także Kościołowi Anglii. Jakie jest zatem miejsce i rola Pisma Świętego w liturgii byłych anglikanów?

W niniejszym tekście przedmiotem zainteresowania nie będzie lekcjonarz, jego budowa lub dobór czytań mszalnych. Biblia będzie odkrywana przede wszystkim w tekstach liturgicznych, czyli antyfonach, modlitwach oraz sekwencjach obecnych w *ordo* liturgii mszy świętej oraz w wybranych przykładach tekstów własnych. Aby ukazać biblijnego ducha tej liturgii, należy także spojrzeć na gesty i postawy ciała obecne podczas celebrowania Eucharystii według *Anglican Use*. Niniejsze opracowanie podzielone jest na trzy części. Pierwsza z nich przedstawia anglikańskie podejście do Biblii. Kolejno zostaną wskazane: kontekst powstania nowego mszału oraz wybrane przykłady tekstów biblijnych obecnych w liturgii w ordynariatach personalnych. Ostatni punkt będzie próbą teologicznej oceny biblijnych wątków w badanym mszale. W podsumowaniu zostaną zebrane wnioski wpływające z przeprowadzonych badań.

W tym miejscu należy zauważyć, że Kościół Anglii, jego teologia oraz praktyka liturgiczna pozostają nad Wisłą zagadnieniami nie tylko słabo znanymi, lecz także szczątkowo opracowanymi. Anglikańską teologię przybliży m.in. fragment publikacji pod redakcją Wacława Hryniewicza *Ku chrześcijaństwu jutra* (Jaskóła, 1996: 476–479) oraz praca Piotra Jaskóły *Wyznania chrześcijańskie bez jedności z Rzymem* (Jaskóła, 2008). Polskojęzycznym specjalistą w zakresie teologii anglikańskiej jest bez wątpienia Przemysław Kantyka. Natomiast liturgia sprawowana w ordynariatach personalnych została szczegółowo zaprezentowana w pracy *Tradycja anglikańska w mszale dla ordynariatów personalnych byłych anglikanów* (Beyga, 2018). Pomimo dekady upływającej od ogłoszenia *Anglicanorum coetibus*, prócz kilku wyjątków, w polskiej literaturze teologicznej panuje pod tym względem cisza.

Anglikanizm a *sola Scriptura*

Papież Grzegorz Wielki, wysyłając na terytorium dzisiejszej Anglii swojego misjonarza Augustyna, jednocześnie w listach dawał mu cenne wskazówki. „Nie burzyć świątyń pogańskich, ale chrzcić je wodą święconą, wznosić w nich ołtarze, umieszczając w nich relikwie. [...] Nie wchodzi się na górę w podskokach, ale wolnym krokiem” (cyt. za: Rops, 1969: 264). Chrześcijaństwo, które dotarło do Anglii w VI wieku, aż do szesnastego stulecia pozostawało wierne papieżstwu¹. Jednakże służba Boża sprawowana na jej terenie posiadała swój wyraźny rys, którym był

¹ Chociaż za pierwszego męczennika angielskiego uważa się świętego Albana, który zginął około 287 roku, to jednak w V wieku chrześcijaństwo zostało wyparte z Anglii. Dopiero wyprawa misyjna Augustyna sprawiła, że wiara w Chrystusa pozostała na tych terenach w kolejnych stuleciach. Zob. Jaskóła, 2008: 91.

styl benedyktyński. Powtarzane przez wieki kilka razy dziennie w modlitwie brewiarzowej słowa psalmów sprawiły, że Anglia bywała nazywana *the land of the Benedictines* – ziemią benedyktyńską (Pauley, 2011: 165). Niemniej Aidan Nichols wskazał na pewną „prehistorię reformacji” w Anglii (*pre-history*). Na nią składają się np. antypapieskie prawo obecne w Anglii już w wiekach średnich, fenomen lollardów krytykujących celibat duchowieństwa oraz idee reformacyjne przenikające z kontynentu na wyspy (Nichols, 1993: 2–3). Te elementy przygotowywały podatny grunt dla idei reformacyjnych.

Rozejście się Anglii z papieskim Rzymem nastąpiło dopiero za panowania Henryka VIII, a zostało przypieczętowane aktem supremacji z 1534 roku. Trzeba wskazać, że anglikanizm na mapie teologii poreformacyjnej jawi się jako zjawisko oryginalne i niespotykane nigdzie indziej. Sami anglikanie mówią o sobie *catholic and reformed*, a więc nie chcą upatrywać genezy swojej denominacji w szesnastowiecznym ruchu reformacyjnym. Anglikański teolog Mark Chapman wskazał, że wielu teologów Kościoła Anglii spogląda na reformację brytyjską, jak na historię, która nigdy się nie wydarzyła (Chapman, 2012: 2). Nie wiązano zatem powstania Kościoła Anglii z decyzją Henryka VIII o akcie supremacji. Według Michaela Ramseya – nieżyjącego już arcybiskupa Canterbury – królewska supremacja nie oznaczała, że władca angielski stawał się źródłem Objawienia lub doktrynalnym autorytetem. Pomimo tego, król Henryk VIII, a najbardziej jego następcy, jednoosobowo narzucili pewien kościelny styl władzy świeckiej i duchownej, który wierni musieli zaakceptować (Ramsey, 2004: 3). Do śmierci tego władcy zachowano jednak teologię katolicką oraz rzymskie liturgiczne i dewocyjne zwyczaje. Należały do nich m.in. używanie łaciny w liturgii, praktyka mszy prywatnych, Komunia rozdzielana pod jedną postacią, celibat duchownych, spowiedź uszna i śluby zakonne. Nie zmieniano także maryjnych wezwań świętyń oraz nie rugowano kultu świętych.

Jak zatem anglikanizm podchodzi do reformacyjnej luterkańsko-kalwińskiej zasady *sola Scriptura*? Odpowiedzi na to pytanie udzielają tzw. 39 artykuły religii anglikańskiej. W artykule szóstym zapisano:

Pismo Święte zawiera wszystko, co potrzebne jest do zbawienia. Nie należy zatem przyjmować za artykuły wiary, ani uważać za potrzebne lub konieczne w zbawieniu tego, czego w Piśmie znaleźć nie można i co przez ten fakt udowodnionym być nie może. Przez Pismo Święte rozumiemy te wszystkie kanoniczne Księgi Starego i Nowego Testamentu, których autorytet nigdy przez Kościół nie został podważony (39 artykułów wiary..., 1999: 165).

Michael Ramsey, komentując te słowa, podkreślał, że anglikanizm z jednej strony wskazuje na Pismo Święte jako na miejsce, w którym zawarte są wszystkie prawdy niezbędne do zbawienia. Jednak z drugiej strony nie jest konieczne,

aby podążać w każdym poszczególnym elemencie życia lub zwyczaju Kościoła za Pismem Świętym (Ramsey, 2004: 14). Tym samym, teologia anglikańska podkreśla, że każda tradycja oraz dogmat powinny być zawsze uzgodnione z Pismem Świętym, ale jednocześnie daleko jej do „bibliolatrii”. Olivier O'Donovan wyraził to obrazowo w stwierdzeniu, że przecież „Bóg wcielił się w człowieka, a nie w książkę” (O'Donovan, 2011: 46).

Jako przykład podążania nie tylko za literą, ale także za duchem Biblii, Michael Ramsey podał używanie kadzidła podczas liturgii. Anglikanie używają kadzidła nie dlatego, że jest to biblijny nakaz sformułowany wprost, ale dlatego, że kadzidło jest elementem niebiańskiej liturgii opisanej w Apokalipsie (Ramsey, 2004: 14–15). Chociaż reformacyjna zasada *sola Scriptura* nie występuje wprost w anglikańskiej teologii, to jednak kontekst powstania anglikanizmu, a raczej procesu rodzenia się anglikanizmu, sprawił, że jej duch pobrzmiewa w oryginalny sposób w teologii oraz praktyce anglikanizmu.

Takie podążanie za biblijną literą i duchem widać w anglikańskiej sakramentologii. Anglikańska teologia definiuje sakrament jako żywy znak i świadectwo łaski dobrej woli Boga, poprzez który On ożywia, wzmacnia i utwierdza wiarę wiernych Kościoła. Według artykułów religii anglikańskiej:

Dwa sakramenty polecił nam Chrystus, nasz Pan w Ewangelii: chrzest i Wieczerzę Pańską. Bierzmowanie, pokuta, małżeństwo, święcenia, ostanie namaszczenie, powszechnie nazywane są sakramentami, jednak nie można zaliczyć ich do sakramentów Ewangelii – z jednej strony akceptowane są w Piśmie jako etapy życia, z drugiej strony wyrastają na poapostolskim zepsuciu. Oto więc nie posiadają takiej natury sakramentu jak chrzest czy Wieczerza Pańska, ponieważ nie posiadają widocznego znaku ani obrządku poleconego przez Boga (39 artykułów wiary..., 1999: 171–172).

Sakramentami w sensie ścisłym zostały nazwane jedynie chrzest oraz Wieczerza Pańska. Pozostałe pięć sakramentów, o których naucza Kościół katolicki, są uważane za rytę, obrzędy lub quasi-sakramenty, źródła łaski, ale nie na równi z chrztem i Eucharystią. Genezy nauki o siedmiu sakramentach należy, według anglikanów, upatrywać w czasach poapostolskich, które zniekształciły nauczanie kolegium dwunastu. Zatem zasada *sola Scriptura* dochodzi do głosu w uznaniu za sakramenty tylko dwóch, ale kościelna tradycja anglikanizmu dopuszcza także praktykowanie pozostałych pięciu obrzędów jako quasi-sakramentów. Tym samym, chociaż anglikanizm korzeniami sięga reformacji, to trudno nazwać to wyznanie czysto reformacyjnym (Rowland, 2019: 55).

Wybrane przykłady tekstów biblijnych w liturgii

Konstytucja Benedykta XVI z listopada 2009 roku była odpowiedzią na prośby części anglikanów. Propozycja konwersji na katolicyzm wyszła zatem nie od strony katolickiej, lecz

od anglikańskich biskupów, którzy weszli w dialog z Kongregacją Nauki Wiary i rozpoznali, w jakiej formie można by było się do siebie zbliżyć i zjednoczyć. Biskupi ci powiedzieli, że całkowicie podzielają wiarę opisaną w Katechizmie Kościoła Katolickiego. [...] Trzeba było tylko zobaczyć, na ile mogliby zachować własną tradycję, własne formy życia z całym ich bogactwem (Benedykt XVI, Seewald, 2011: 107).

Było to zakończenie długiego procesu, w którym konserwatywni anglikanie pukali do drzwi papieskiego Rzymu (Starczewski, 2018: 356). Na mocy papieskiego dokumentu członkowie trzech ordynariatów personalnych mogą

sprawować Eucharystię i inne sakramenty, Liturgię Godzin oraz inne nabożeństwa według własnych ksiąg liturgicznych tradycji anglikańskiej, zatwierdzonych przez Stolicę Apostolską, aby zachować w łonie Kościoła katolickiego żywe tradycje duchowe, liturgiczne i duszpasterskie Wspólnoty anglikańskiej jako cenny dar umacniający wiarę swoich członków i bogactwo, którym można się dzielić z innymi (Benedykt XVI, 2009: 162).

Jakie jest zatem miejsce Pisma Świętego w samym *ordo* liturgii mszy świętej?

Pierwszym tekstem biblijnym jest Psalm 43: *Iudica me, Deus*, który odmawia na przemian kapłan wraz z ministrantem lub diakonem. Poprzedzony i zakończony jest on antyfoną:

Przystąpię do ołtarza Bożego, do Boga, który jest weselem i radością moją. Wymierz mi, Boże, sprawiedliwość i broń sprawy mojej przeciw ludowi niebożnemu, wybaw mnie od człowieka podstępного i niegodziwego. Ty bowiem, Boże, jesteś mocą moją, czemu mnie odrzuciłeś? Czemu chodzę smutny, nękanym przez wroga? Ześlij Świętą światłość i wierność Swoją: niech one mnie wiodą, niech mnie przywiodą na górę Twą świętą, do Twoich przybytków. I przystąpię do ołtarza Bożego, do Boga, który jest weselem i radością moją. I będę Cię chwalił na cytrze, Boże, Boże mój. Duszo ma, czemuś zgnębiona i czemu miotasz się we mnie? Ufaj Bogu, bo jeszcze wysławiać go będę, zbawienie mego oblicza i Boga mego. Chwała Ojcu i Synowi, i Duchowi Świętemu. Jak była na początku, teraz i zawsze, i na wieki wieków. Amen. Przystąpię do ołtarza Bożego, do Boga, który jest weselem i radością moją (*Mszał Rzymski*, 1963: 585)².

² Psalm 43: *Iudica me, Deus* – „**Priest:** I will go unto the altar of God. **Servers:** Even unto the God of my joy and gladness. **Priest:** Give sentence with me, O God, and defend my cause against the ungodly people; O deliver me from the deceitful and wicked man. **Ministers:** For thou art the God of my strength; why hast thou put me from thee? And why go I so heavily, while the enemy

Po tym tekście następuje spowiedź powszechna kapłana, ministranta oraz wiernych.

Fakultatywnie zamiast Psalmu 43 można odmówić tekst zaczerpnięty z anglikańskiej liturgii, czyli przypomnienie Dekalogu. Nie jest to jednak dosłowne przeniesienie słów Pisma Świętego do liturgii, ponieważ przykazania przeplatane są odpowiedziami wiernych: „Panie, zmiłuj się nad nami i skłoń nasze serca do wypełniania tego prawa”. Zamiast Dekalogu celebrans może przypomnieć o przykazaniu miłości. *The Summary of the Law* to tekst liturgiczny, na który składają się słowa Chrystusa o miłości Boga i bliźniego (por. Mt 22,37–40). Polski przekład tej modlitwy brzmi następująco:

Słuchajcie, co rzekł nasz Pan Jezus Chrystus: Będziesz miłował Pana Boga swego z całego twego serca, z całej duszy swojej i całym swoim umysłem. To jest pierwsze i największe przykazanie. Drugie podobne jest do niego: Będziesz miłował swego bliźniego, jak siebie samego. Na tych dwóch przykazaniach opiera się całe prawo i prorocy³.

Po wyznaniu wiary, a przed ofiarowaniem darów, liturgia dla byłych anglikanów przewiduje obrzęd pokutny. Po jego zakończeniu celebrans lub diakon może zwrócić się do wiernych słowami pocieszenia (*The Comfortable Words*) zaczerpniętymi z Nowego Testamentu, które poprzedza wezwaniem: „Słuchajcie, jak pocieszające słowa nasz Zbawiciel Chrystus skierował do tych, którzy prawdziwie zwracają się ku Niemu”⁴. Następnie celebrans lub diakon wybiera jednozdaniowy fragment z Ewangelii wg św. Mateusza (11,28), św. Jana (3,16), z Pierwszego Listu św. Pawła do Tymoteusza (1,15) lub Drugiego Listu św. Jana Apostoła (2,1–2). Ten sam zestaw fragmentów biblijnych zawiera anglikańska liturgia.

Kolejny fragment biblijny to kilka wersetów z Psalmu 25 zakończonych doksologią trynitarną, które celebrans odczytuje podczas obmycia rąk:

oppresseth me? **Priest:** O send out thy light and thy truth, that they may lead me, and bring me unto thy holy hill, and to thy dwelling. **Ministers:** And that I may go unto the altar of God, even unto the God of my joy and gladness; and upon the harp will I give thanks unto thee, O God, my God. **Priest:** Why art thou so heavy, O my soul? And why art thou so disquieted within me? **Ministers:** O put thy trust in God; for I will yet give him thanks, which is the help of my countenance, and my God. **Priest:** Glory be to the Father, and to the Son, and to the Holy Spirit. **Ministers:** As it was in the beginning, is now, and ever shall be: world without end. Amen. **Priest:** I will go unto the altar of God. **Ministers:** Even unto the God of my joy and gladness” (*Divine Worship: The Missal*, 2015: 1041).

³ „Hear what our Lord Jesus Christ saith: Thou shalt love the Lord thy God with all thy heart, and with all thy soul, and with all thy mind. This is the first and great commandment. And the second is like unto it: Thou shalt love thy neighbor as thyself. On these two commandments hang all the Law and the Prophets” (*Divine Worship: The Missal*, 2015: 561).

⁴ „Hear what comfortable words our Saviour Christ saith unto all who truly turn to him” (*Divine Worship: The Missal*, 2015: 567).

Umywam ręce moje na znak niewinności i obchodzę ołtarz Twój, Panie. By jawnie ogłaszać chwałę i rozpowiadać wszystkie cuda Twoje. Miłuję, Panie, siedzibę Twego domu i miejsce przybytku Twej chwały. Nie zabieraj z grzesznymi mej duszy i życia mego z mężami krwawymi. W rękę ich zbrodnia, a ich prawica pełna jest przekupstwa. Ja zaś postępuję w niewinności mojej. Wyzwól mnie, zmiłuj się nade mną. Na drodze równej stoi stopa moja. Na zgromadzeniach będę błogosławił Panu. Chwała Ojcu i Synowi, i Duchowi Świętemu, jak była na początku, teraz i zawsze, i na wieki wieków. Amen⁵.

Ten tekst jest wypowiadany, gdy kapłan wybiera pierwszą, a zarazem starszą, formę modlitw na ofertorium. W drugiej wersji tych modlitw celebrans odmawia modlitwę inspirowaną Psalmem 51: „Obmyj mnie, Panie, z mojej winy i oczyść mnie z grzechu mojego”⁶. Ten ostatni tekst znany jest także w modlitwie przygotowania darów w zwyczajnej formie rytu rzymskiego.

Warto zwrócić uwagę na słowa, które zostały wprowadzone do liturgii z Pisma Świętego i wiernie przetłumaczone na język angielski. Kapłan, ukazując wier-nym przełamaną hostię, posługuje się stwierdzeniem Jana Chrzciciela: „Oto Ba-ranek Boży, który gładzi grzechy świata”, a wierni odpowiadają „Panie, nie jestem godny, abyś wszedł pod dach mój, ale powiedz tylko słowo, a będzie uzdrowiona dusza moja”⁷. Ostatnim tekstem wprost przeniesionym z Pisma Świętego do cele-bracji Eucharystii według *Divine Worship: The Missal* jest tzw. Ostatnia Ewangelia (*The Last Gospel*)⁸. Kapłan oraz wierni klękają na słowa „A słowo stało się Ciałem”. Ostatnia Ewangelia także jest tekstem, który celebrans może wybrać lub opuścić.

⁵ „I will wash my hands in innocency, O Lord; and so will I go to thine altar; That I may show the voice of thanksgiving, and tell of all thy wondrous works. Lord, I have loved the habitation of thy house and the place where thine honour dwelleth. O shut not up my soul with the sinners, nor my life with the blood-thirsty; In whose hands is wickedness, and their right hand is full of gifts. But as for me, I will walk innocently: O deliver me, and be merciful unto me. My foot standeth right; I will praise the Lord in the congregations. Glory be to the Father and to the Son and to the Holy Spirit. As it was in the beginning, is now, and ever shall be, world without end. Amen” (*Divine Worship: The Missal*, 2015: 572).

⁶ „Wash me thoroughly, O Lord, from my wickedness and cleanse me from my sin” (*Divine Worship: The Missal*, 2015: 574).

⁷ „Lord, I am not worthy that thou shouldest come under my roof, but speak the word only, and my soul shall be healed” (*Divine Worship: The Missal*, 2015: 653).

⁸ „In the beginning was the Word, and the Word was with God, and the Word was God. The same was in the beginning with God. All things were made by him; and without him was not any thing made that was made. In him was life; and the life was the light of men. And the light shineth in darkness; and the darkness comprehended it not. There was a man sent from God, whose name was John. The same came for a witness, to bear witness of the light, that all men through him might believe. He was not that light, but was sent to bear witness of that light. That was the true light, which lighteth every man that cometh into the world. He was in the world, and the world was made by him, and the world knew him not. He came unto his own, and his own received him not. But as many as received him, to them gave he power to become the sons of God, even to them that believe

Podsumowując, w samym *ordo* mszy sprawowanej według *Divine Worship: The Missal* występuje sześć tekstów z Pisma Świętego, które zostały literalnie przeniesione do celebracji, a przez to stały się tekstami liturgicznymi. Oprócz tekstów stałych należy dodać także teksty biblijne używane jako introity, graduały, antyfony na ofertorium i na Komunię. Mając na uwadze to, że celebrans – oprócz czytań mszalnych – zawsze odczytuje wymienione powyżej teksty własne, trzeba stwierdzić, że wierny uczestniczący w tej liturgii niezwykle często słyszy słowa biblijne.

Próba teologicznej oceny

Jak zatem należy ocenić obecność tych biblijnych tekstów w liturgii dla byłych anglikanów? Paradoksalnie, Benedykt XVI dzięki pozwoleniu używania podczas katolickiej Eucharystii tekstów z anglikańskiej liturgii wpisał się w zamyśl swojego poprzednika Grzegorza Wielkiego. Ten bowiem, wysyłając benedyktyna Augustyna do pracy ewangelizacyjnej, nie polecił mu przekreślać całej przeszłości nawróconych, lecz wypełniać pogańskie świątynie i zwyczaje chrześcijańską modlitwą oraz treścią. Podobnie Benedykt XVI, pozwalając na pozostawienie części anglikańskiej spuścizny w liturgii, nie wskazywał na poreformacyjną formę anglikańskiej modlitwy jako całkowicie sprzeczną z wiarą katolicką. To, co mogło zostać wykorzystane z anglikańskiego dziedzictwa w katolickiej liturgii, zostało wykorzystane. Do tych elementów modlitwy Kościoła Anglii pozostawionych w katolickiej mszy świętej należy bez wątpienia hojne wykorzystanie słów Pisma Świętego w modlitwie Kościoła.

Bliższe zapoznanie się z budową *ordo* mszy pozwala wysnuć wniosek, że kształt tej liturgii zbliżony jest do liturgii mszy sprawowanej według tzw. przed-soborowego mszału, a więc księgi liturgicznej dla nadzwyczajnej formy rytu rzymskiego. Jednak to „trydenckie” *ordo* przeszło do liturgii ordynariatów personalnych nie z katolickiego mszału, lecz z tzw. *Missale Anglicanum*, którym współcześnie posługują się anglikolitycy. Jest to doktrynalno-liturgiczny nurt wewnątrz anglikanizmu, który deklaruje z jednej strony swoją anglikańską tożsamość, a z drugiej blisko mu do Kościoła katolickiego (Rowland, 2019: 55). Jednym z bardziej znanych nowożytnych przedstawicieli tego nurtu był twórca tzw. ruchu oksfordzkiego, czyli J. H. Newman – angielski intelektualista, anglikański duchowny, konwertyta i kardynał Kościoła katolickiego.

on his Name: which were born, not of blood, nor of the will of the flesh, nor of the will of man, but of God. And the Word was made flesh, and dwelt among us, and we beheld his glory” (*Divine Worship: The Missal*, 2015: 1058–1059).

Oprócz obecności *explicite* słów Pisma Świętego w *ordo* mszy świętej sprawowanej według mszału dla byłych anglikanów można wskazać na pewne ślady – *implicite* – ducha biblijnego w postawach ciała. Celebrans w trakcie spowiedzi powszechnej pochyla się głęboko zwrócony do ołtarza i bije się w pierś, podczas wymawiania imienia „Jezus” skłania głowę w stronę krzyża ołtarzowego, przyklęka nie tylko przed konsekrowanymi postaciami, ale także na słowa „przyjął Ciało z Maryi Dziewicy i stał się człowiekiem” oraz podczas „Ostatniej Ewangelii” na słowa „a Słowo Ciałem się stało”. Wszystkie te czynności pokutne i adoracyjne można odnaleźć w Piśmie Świętym: bicie w pierś (Iz 32,12; Na 2,8; Łk 18,13), postawa klęcząca jako wyraz wiary w bóstwo Jezusa Chrystusa (Łk 5,8; Dz 7,60). Teologicznego uzasadnienia dla takiego biblijnego ducha liturgii dla byłych anglikanów należy poszukiwać m.in. w pismach J. H. Newmana. Konieczne będzie jednak przywołanie dłuższego cytatu, a nie parafrazowanie oryginalnego tekstu konwertyty. J. H. Newman referował znane mu wątpliwości:

dłaczego zachowujemy te lub tamte ceremonie bądź praktyki. Dlaczego [...] tak drobiazgowo i rygorystycznie trzymamy się określonych form modlitwy? Albo dlaczego upieramy się, by klękać w chwili przyjmowania Sakramentu Wieczerzy Pańskiej? Dlaczego skłaniamy głowę na dźwięk imienia Jezus lub też dlaczego obstajemy przy tym, aby publiczny kult Boga był sprawowany jedynie w konsekrowanych miejscach? [...] Te oraz wiele innych podobnych pytań sprowadza się do jednego argumentu: „Są to sprawy obojętne – nie czytamy o nich w Biblii”. [...] Biblia nigdy nie miała narzucać nam tych rzeczy, lecz pouczyć nas o prawdach wiary. A chociaż okazjonalnie wspomina o naszych praktycznych obowiązkach i wymienia niektóre elementy form oraz dyscypliny, niemniej jednak na ogół nie mówi nam, co robić, lecz w pierwszym rzędzie, w co wierzyć. Jest wiele obowiązków i wiele grzechów, których nie wymienia się w Piśmie Świętym i które musimy odkryć sami przy pomocy naszego własnego rozumu oświeconego przez Ducha Świętego (Newman, 1987: 269)⁹.

Według konwertyty nie wszystkie szczegóły liturgii i życia chrześcijańskiego muszą wprost wypływać z Pisma Świętego, ponieważ ta księga nie jest podręcznikiem do liturgii oraz praktyki chrześcijańskiego życia. Innymi słowy wyraził to samo przekonanie anglikański benedyktyn Gregory Dix, stwierdzając, że biblijny opis Ostatniej Wieczerzy jest źródłem dla wiary w Eucharystię, lecz nie stanowi wzoru dla rozwoju czy też reformy konkretnego jej liturgicznego kształtu (Dix, 1986: 47).

Warto w tym kontekście skomentować słowa J. H. Newmana stanowiskiem Josepha Ratzingera, który wpisał przekaz Tradycji apostołskiej w „czworobok”, na który składają się takie elementy jak: Pismo Święte, symbole wiary, liturgia

⁹ Tłumaczenie polskie za: <http://sanctus.pl/index.php?grupa=66&podgrupa=401&doc=351%20> (dostęp: 5.03.2020).

oraz episkopat. Nie oznacza to jednak, że obok Pisma Kościół posiada jakieś inne Objawienie. Zaznaczył przy tym, że „ani Sobór Trydencki, ani Watykański I nie ośmieliły się mówić o źródłach [Objawienia] w liczbie mnogiej. Święty Sobór Trydencki określał jako źródło raczej Ewangelię, czyli samo objawienie głoszone przez Pana Jezusa, z którego wywodzą się zarówno Pismo, jak i Tradycja” (Ratzinger, 2016: 212). Jeśli liturgia jest wyrazem tej samej Tradycji co Pismo Święte, to nie można zatem swobodnie rozporządzać liturgią, decydować o jej kształcie w imię powrotu do biblijnego kształtu Służby Bożej. Takiej pokusie ulegali już niektórzy członkowie Kościoła Anglii w czasach Newmana. Postulowano m.in. skrócenie niektórych obrzędów, zmianę słów ustanowienia lub wyeliminowanie z wyznania wiary wzmianki o zstąpieniu Chrystusa do piekieł (Beyga, 2018: 52). Paradoksalnie, nie tylko poprzez fragmenty biblijne, lecz także przez postawy adoracyjne liturgia dla byłych anglikanów posiada rys biblijny.

Wnioski końcowe

Jakie jest zatem miejsce i rola Pisma Świętego w mszale dla konwertytów z anglikanizmu? Formułując wnioski, należy wciąż pamiętać o tym, że Kościół Anglii nie chce spoglądać na siebie jako na wyznanie poreformacyjne, a więc nawiązuje on do zasady *sola Scriptura*, chociaż nigdzie w oficjalnych tekstach jej nie przywołuje. Po pierwsze, Pismo Święte było obecne nieustannie na terenie Anglii poprzez modlitwę psalmami, którą podtrzymywali benedyktyni. Kolejno, artykuły religii anglikańskiej wskazują na Pismo jako normatywne źródło wiary i kościelnego nauczania, jednak oryginalnie interpretują one reformacyjne zwrócenie się do samego Pisma. Widać to chociażby w podejściu do liczby sakramentów. Z Biblią w rękę anglikanie przyjmują tylko dwa sakramenty, jednak w praktyce kościelnego życia nie zabrania się udzielania pozostałych pięciu. Po trzecie, prośba konserwatywnych anglikanów o przyjęcie do Kościoła katolickiego także motywowana była wiernością Pismu. Powodem konwersji było bowiem nowe anglikańskie nauczanie w zakresie sakramentologii i moralności. W ocenie konwertytów było to nauczanie sprzeczne z Pismem Świętym, a więc w imię wierności Biblii opuścili oni poreformacyjne wyznanie. Otwierając mszał dla ordynariatów personalnych i poszukując biblijnych śladów w *ordo* mszy świętej, można przekonać się, że ta liturgia, chociaż złożona z elementów, które skomponowały wieki, zachowuje liczne odniesienia do Biblii. Te odniesienia przyjmują formę tekstów wprost wywiedzionych z Biblii lub gestów, które do Pisma odwołują np. gesty adoracyjne. Wreszcie, chociaż *ordo* tej liturgii można uznać za zbliżone do nadzwyczajnej formy rytu rzymskiego, to okazuje się, że ta postać liturgii też jest „biblijna”. Jednak nie stanowi ona odtwarzania liturgii Kościoła poapostolskiego, ale celebruje się ją w duchu

Pisma Świętego. Zarówno Newman, jak i Ratzinger wskazywali, że Biblia to nie podręcznik do liturgii ani księga liturgiczna.

Podsumowując, trudno wyobrazić sobie jakąkolwiek liturgię, w tym także dla byłych anglikanów, bez Pisma Świętego. Okazuje się, że nie tylko lekcjonarz, lecz także mszał może przemawiać słowami Pisma. W tym znaczeniu mszał dla ordynariatów personalnych wyraża biblijnego ducha i do Biblii prowadzi.

Literatura

- 39 artykułów wiary Kościoła anglikańskiego z 1563 roku (1999), [w:] Z. Pasek (red.), *Wyznania wiary. Protestantyzm*, Wydawnictwo Media Press, Kraków, s. 164–176.
- Benedykt XVI (2010), *Konstytucja apostolska Anglicanorum coetibus o ustanowieniu Ordynariatów Personalnych dla anglikanów przystępujących do pełnej wspólnoty z Kościołem katolickim* (2009), [w:] T. Kałużny, Z. Kijas (red.), *Wspólnota anglikańska a ekumenia. Wokół konstytucji apostolskiej Anglicanorum coetibus Benedykta XVI*, Wydawnictwo Naukowe UPJPII, Kraków, s. 159–165.
- Benedykt XVI, Seewald P. (2011), *Światłość świata. Papież, Kościół i znaki czasu*, tłum. P. Napiwo-dzki, Wydawnictwo Znak, Kraków.
- Beyga P. (2018), *Tradycja anglikańska w mszale dla ordynariatów personalnych byłych anglikanów*, Redakcja Wydawnictw Wydziału Teologicznego Uniwersytetu Opolskiego, Opole.
- Chapman M. (2012), *Anglican Theology*, T & T Clark, London.
- Divine Worship: The Missal* (2015), Catholic Truth Society, London.
- Dix G. (1986), *The Shape of the Liturgy*, A & C Black, London.
- Jaskóła P. (1996), *Anglikańskie doświadczenie jedności*, [w:] W. Hryniewicz, J. S. Gajka, S. J. Koza (red.), *Ku chrześcijaństwu jutra. Wprowadzenie do ekumenizmu*, Wydawnictwo Towarzystwa Naukowego Katolickiego Uniwersytetu Lubelskiego, Lublin, s. 476–479.
- Jaskóła P. (2008), *Wyznania chrześcijańskie bez jedności z Rzymem*, Redakcja Wydawnictw Wydziału Teologicznego Uniwersytetu Opolskiego, Opole.
- Mszal Rzymski* (1963), red. Benedyktyni tynieccy, Pallotinum, Poznań.
- Newman J. H. (1987), *Ceremonies of the Church*, [w:] *Parochial & Plain Sermons*, Ignatius, San Francisco, s. 269–276. Tekst polski: <http://sanctus.pl/index.php?grupa=66&podgrupa=401&doc=351> (dostęp: 5.03.2020).
- Nichols A. (1993), *The Panther and the Hind. A Theological History of Anglicanism*, T & T Clark, Edinburg.
- O'Donovan O. (2011), *On the Thirty Nine Articles. A Conversation with Tudor Christianity*, SCM Press, London.
- Pauley J. B. (2011), *The Monastic Quality of Anglicanism: Implications for Understanding the Anglican Patrimony*, [w:] S. E. Cavanaugh (red.), *Anglicans and the Roman Catholic Church*, Ignatius Press, San Francisco, s. 161–183.
- Ramsey M. (2004), *The Anglican Spirit*, Seabury Classics, New York.
- Ratzinger J. (2016), *Opera omnia*, t. VII/1: *O nauczaniu II Soboru Watykańskiego*, tłum. E. Grzesiuk, Wydawnictwo KUL, Lublin.
- Rops D. (1969), *Kościół wczesnego średniowiecza*, tłum. zbiorowe, Instytut Wydawniczy PAX, Warszawa.

Rowland T. (2019), *Portraits of Spiritual Nobility*, Angelico Press, Brooklyn.

Starczewski K. (2018), *Ekumenizm w nauczaniu papieży. Od Jana XXIII do Benedykta XVI*, Wydawnictwo Jedność, Kielce.

The Bible in the liturgy of personal ordinariates for former Anglicans – selected theological problems

In 2009 Pope Benedict XVI promulgated apostolic constitution *Anglicanorum coetibus*. In this special document pope opened the way for conversion of conservative members of the Church of England. Former Anglicans exist in the Catholic Church in three personal ordinariates and use special liturgical book for the Holy Eucharist. The main goal of the text is to show biblical element in the liturgy of the holy mass celebrated according to *Divine Worship: The Missal*. The author looked at the Anglican theology, *ordo* of the mass in personal ordinariates and theology of John Henry Newman – the most famous former Anglican in the history of Catholicism.

Keywords: Bible, Anglicanism, personal ordinariates, liturgy